

ПРОБЛЕМИ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

УДК 323.15(438)-054.57(=161.2)«1918/1926»

М. С. Копилова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МЕНШИНИ У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ (1918-1926 рр.)

У статті проаналізовано міжнародно-правові акти та законодавство Другої Речі Посполитої, що регламентували правовий статус національних меншин у Другій Речі Посполитій. Доведено невідповідність визначеного міжнародними актами і національним законодавством статусу української меншини та його реалізації польськими урядами.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, українська меншина, Православна церква, національна проблема, правовий статус.

Крах європейських імперій у ході Першої світової війни, національні революції в країнах Центральної та Південно-Східної Європи поставили на чільне місце політичного життя проблему меншин, яка була сприйнята неоднозначно й надовго прикувала до себе увагу громадськості та правлячих кіл Європи. У повоєнний період етнічні українські землі (Східна Галичина, Західна Волинь, Холмщина, Підляшшя, Західне Полісся) увійшли до складу Польської держави. Українці, які історично компактно жили в областях (за даними перепису 1921 р. – 14,3% населення країни), разом з іншими нетитульними націями (30,8% населення Другої Речі Посполитої) [15, s.34] набули статусу національних меншин. Тож національна проблема була однією з найскладніших у Другій Речі Посполитій, а від її толерантного вирішення залежала внутрішня стабільність країни.

Проблема реалізації прав меншин у міжвоєнній Польщі була предметом уваги кількох поколінь науковців. Ще наприкінці 20-х рр. колишній голова Національно-демократичної партії у Галичині та Буковині (до 1919 р.), адвокат К. Левицький акцентував на тому, що «першим питанням, яке піддано компетенції Союзу Націй це справа національних меншин», а їх захист відповідно до міжнародних угод стосувався лише тих, які відрізнялись за свою релігією, мовою, культурою та становили невеличкий відсоток у чужій державі (євреї в Польщі, Литві та ін.). Ті ж нації (зокрема українці – М.К.), які в інших державах «заселяють суцільні території і творять на цих територіях автохтонну більшість населення, очевидно не вистарчають постанови міжнародного права про охорону дрібних меншин, бо цим більшостям національним признають вже міжнародні договори щонайменше **територіальну самоуправу (автономію)**, на підставі права самовизначення» [5,

с.8-9]. Названу проблему досліджували українські (Л. Алексієвєць, В. Газін, Ю. Крамар, Є. Турчак, Н. Яцишин) і зарубіжні (Ж. Зарновський, О. Купранець, Г. Чалупшак, А. Чойновський та ін.) вчені. Утім вони не аналізували конфесійні ознаки української меншини Другої Речі Посполитої, не деталізували її державну політику щодо православного населення, хоча саме за релігійними ознаками відбувалася його масштабна дискримінація.

«Меншину» як групу людей, які через свої фізичні або культурні ознаки, особливе і нерівноправне до них ставлення виокремлюються у суспільстві, а тому вважають себе об'єктом колективної дискримінації, одним з перших означив американський соціолог Л. Вірт [6, с.88]. Натомість сучасний дослідник М. Туник пропонував визначити національну меншину через ознаки, що відрізняють її від іншої частини населення: кількісна складова (національна меншина поступається у своїй чисельності у більшості випадків); культурна, етнічна, мовна, релігійна відмінність; не панівне становище; почуття солідарності з більшістю з метою збереження своєї культури; відсутність власної державності на території проживання [11, с.166].

У Другій Речі Посполитій права національної меншини та гарантії їх захисту визначалися нормами міжнародного права та іншими законодавчими актами. Насамперед, вони зафіксовані у так званому Малому Версальському договорі або Трактаті про охорону прав національних меншин, підписаному 28 червня 1919 р. на Паризькій мирній конференції між державами Антанти та новопосталими державами [21]. У цьому документі меншини означено як сукупність осіб, котрі відрізняються від більшості жителів своєї держави расою, релігією та культурою. За ними закріплювалися рівні з більшістю права в усьому: навчанні та судочинстві рідною мовою, забороні будь-якої дискримінації. Ці права, однак, не забороняли вивчення державної мови, або мови більшості [22, s.22]. Згідно з угодами меншини й навіть окремі належні до них особи мали в разі утисків або переслідувань апелювати (шляхом подання петицій) до Ліги Націй, в обхід національних судових чи адміністративних органів.

Отже, меншини на практиці отримали права для захисту своїх життєвих інтересів, хоча його механізм був недосконалий. Наприклад, не було зрозуміло, як повинна реагувати Ліга націй, європейське співтовариство на зумисне використання нацменшин в інспіруванні та підтримці сепаратизму, планах агресії, на протидержавну діяльність самих меншин. Зазначимо, що позитивним було те, що порівняно з періодом до 1918 р. уперше почалося важливе осмислення проблеми, під міжнародний контроль поставлено гарантії прав меншин. Уже 15 грудня 1920 р. перша сесія Асамблеї Ліги націй затвердила резолюцію (автор Р. Сесіль), у якій підкреслювалося, що Асамблея повинна «розпочати енергійні кроки для того, щоб принципи угод про національні меншини були в деталях розроблені Радою з метою досягнення максимального результату» [29, с.123].

Трактат про охорону прав національних меншин зобов'язував Польщу забезпечити всім її громадянам «рівні цивільні і політичні права без огляду на національність, мову чи віросповідання» [21, s.1937]. Декларуючи цілковиту рівність усіх громадян Польщі перед законом, він гарантував свободу віросповідання нацменшинам, вільне використання мов нацменшин у приватному та громадському житті, утримання власним коштом релігійних, добродійних та громадських закладів. Держава мала сприяти розвитку шкільництва нацменшин у тих місцевостях, де мешкали значні групи непольського населення, а також гарантувати участь меншин у розподілі коштів громадських фондів на освітні, релігійні й добродійні цілі [21, s.1938]. У випадку порушення

Польщею договірних зобов'язань Ліга Націй, що виступала гарантом їх виконання, отримувала право забезпечити реалізацію цих постанов [21, s.1940].

Правові засади остаточного включення українських етнічних земель до складу Другої Речі Посполитої оформив Ризький мирний договір 1921 р. і рішення Ради Антанги 1923 р. про визнання за Польщею Східної Галичини. Зокрема, Ризька угода зафіксувала перемогу у зовнішній східній політиці Республіки Польщі щодо України програми національних демократів на чолі з Грабським, в протизагу блоку Пілсудського. Близький соратник Ю. Пілсудського та віцепрем'єр в уряді І. Падеревського Т. Гомулко охарактеризував цю ситуацію таким чином: «Ми зрадили українців, які були нам вірними братами у трагічні дні. Продовження війни тільки на два тижні і військові підрозділи Петлюри були б у Києві. І тоді б Йоффе не тільки погодився б проводити спільні переговори з нами і представниками Петлюри, але була визнана незалежна Україна. Й тоді б йшлося про рятуння самої більшовицької держави» [30, s.213].

Статті Ризького мирного договору гарантували мовні, релігійні, культурні та освітні права українців, що мешкали у відновленій державі [20, с.827]. Щоправда вони були окреслені лише в загальних рисах і мали бути конкретизовані в окремих законодавчих актах Польської республіки. Ці міжнародні акти визначали обов'язок держави підтримувати інтереси громадянського, культурного та релігійного розвитку української меншини.

Одним із найважливіших документів, що гарантував права національних меншин, стала Конституція Польської Республіки, підготовка якої тривала більше року і виявила розбіжності у визначенні прав нацменшин. Члени комісії з підготовки її проекту, які визнавали доцільним включення до нього статті про права громадян непольської національності навчатися рідною мовою, відкидали можливість введення культурної автономії для українців [4, с.79-80].

17 березня 1921 р. Сейм затвердив Основний закон країни, Ст. 95 якого проголошувала, що «Польська Республіка забезпечує на своїй території абсолютну охорону життя, свободи і майна усім, незалежно від їх походження, національності, мови, раси або релігії». Ст. 96 Конституції гарантувала усім громадянам рівність перед законом, а державні установи зобов'язувала до однакового трактування прав усіх громадян держави. Ст. 109 надавала кожному громадянину право на збереження своєї національної окремішності, розвитку мови та національних особливостей, закріплених окремими законами, які мали забезпечувати їм повний і вільний розвиток у формі автономних спілок меншин у межах загального самоврядування. Ст. 110 гарантувала польським громадянам, які належали до національних, релігійних або мовних меншин, такі ж права, як і іншим громадянам, права на заснування, нагляд і управління добровільними, релігійними і громадськими організаціями й товариствами, школами та іншими педагогічними осередками, а також право на вживання в них своєї мови і сповідування своєї релігії. Ст. 111 стосувалася дотримання свободи совісті й віросповідання: ніхто не міг бути обмежений у своїх правах через своє віросповідання і релігійні переконання. Ст. 113 забезпечувала релігійним організаціям широкі можливості їх діяльності за умови, що це не суперечитиме державному законодавству. Ст. 115 гарантувала церквам релігійних меншин і юридично визнаним релігійним інституціям свободу реалізації їхніх статутних цілей [17].

Отже, міжнародні угоди та Конституція Польщі 1921 р. надавали національним меншинам широкі права у сферах суспільно-політичного, культурного та релігійного життя. Втім польські політики стали пристосовувати ці демократичні документи до своїх потреб і на практиці вони майже не виконувалися. Варшава нехтувала міжнародними зобов'язаннями щодо забезпечення прав нацменшин, вважаючи їх однобічними та нав'язаними їй країнами-переможцями,

розглядаючи цю проблему з огляду на зовнішньополітичну ситуацію. Політику ж офіційних кіл, спрямовану на реалізацію прав нацменшин, більшість польського загалу розцінювала як невинуваті поступки, що могли мати фатальні наслідки для Польської держави. Зокрема, націоналісти поширювали серед загалу негативні оцінки Малоого Версальського трактату про захист прав нацменшин, у якому вони вбачали обмеження державного суверенітету й створення можливостей для іноземного втручання у внутрішні справи Польщі.

Реальні кроки польських урядів початку 1920-х рр. стосовно забезпечення цих прав були далекі від декларованих. За оцінкою автора часопису «Розбудова нації», реалізація прав меншин зводилася урядовими колами до компромісного поєднання інтересів панівної в Польщі більшості та національних меншин [9, с.187]. Політичні лідери титульної нації вважали, що українці не мали виразного національного обличчя, а тому під впливом польської культури вони невдовзі полонізуються, і підтримували політичне гасло «Польща для поляків» [15, с.370]. У практичній площині це реалізовувалося в домаганнях польських політиків перетворити галицьких українців у «поляків з українською мовою» [9, с.187].

Ігнорування норм міжнародного права зумовило внесення до Ради Ліги Націй чотирьох українських петицій, але їх розгляд остання не розпочала. Від 1923 р. не скликалася для розгляду питань меншин Постійна палата міжнародного правосуддя, заснована у 1920 р. під егідою Ліги Націй [5, с.8]. Була проігнорована й пропозиція міністра закордонних справ Німеччини Г. Штреземана створити при Раді Ліги Націй постійну комісію, що мала стежити за становищем національних меншин, розглядати їх скарги і вносити відповідні пропозиції для розгляду Радою Ліги Націй [5, с.7]. Відтак асиміляторська політика польських урядів і зневіра у можливості демократичного розв'язання проблем етнічних меншин спонукали їх до боротьби за національну справу [1, с.107]. У 1922 р. В. Грабський (прем'єр-міністр Польщі з грудня 1923 р.) інформував депутатів Сейму про 873 випадки заворушень, актів саботажу, нападів на поліцейські дільниці і державні установи та інші виступи проти представників польської влади, зафіксовані на землях «східних кресів» [27, с.128].

У січні 1922 р. уряд оголосив Тимчасові правила (постанови) про ставлення держави до Православної церкви в Польщі, що призвело до загострення відносин між державними інституціями та православною церквою, яка потрапляла у повну залежність від польської влади. Зокрема, православні священники могли бути звільнені за бажанням державної влади, і це дозволяло урядові втручатися у внутрішні справи церковного життя [8, с.15-16]. Була запроваджена нерівнозначна відповідальність за правопорушення проти римокатолицької і православних церков [3, с.90]. Велика кількість православних храмів взагалі була закрита, інші – перетворені в костіли. Зафіксовано випадки, коли парафій при костелі було лише кілька осіб, тоді як сотні чи тисячі православних цього ж поселення залишалися без церкви [2, с.15].

Натомість політика польських урядів щодо німецької меншини Верхньої Сілезії вирізнялася більшою виваженістю і стриманістю в порівнянні зі ставленням до українців. Ст. 93 Версальського мирного договору зобов'язувала Польщу захищати інтереси німців Верхньої Сілезії, які відрізняються від більшості населення за расою, мовою та віросповіданням [15, р.23]. Права німецької національної меншини були деталізовані у Верхньосілезькій конвенції, підписаній представниками Польщі та Німеччини 15 травня 1922 р. у Женеві. Документ урегулював ряд питань суспільно-політичного життя краю і передбачав цивільні, політичні, релігійні та мовні права німецької меншини, зокрема право на подання петицій до Комісії у справах Верхньої Сілезії [15, р.35]. Закріплений міжнародними угодами статус німецької меншини в Польщі підкріплювався тим, що

Верхня Сілезія була економічно розвинутим регіоном і 88% місцевого населення вважалося заможним. Велику роль відігравала економічна, політична та господарська підтримка німецької меншини з боку Німеччини [12, с.13], що зміцнювало її становище порівняно з українською меншиною, робило її економічно незалежною та стало зброєю у боротьбі з польським пануванням. Польський уряд не бажав загострювати стосунки із сусідньою Німеччиною, проте намагався послабити економічну силу німецької меншини.

Проблема національних меншин, зокрема українців, опинилася в центрі уваги польського політикуму після парламентських виборів 1922 р., результати яких засвідчили непрогнозований успіх їх партій. Так, на Волині та Поліссі Блок національних менших отримав 22% мандатів [26, с.464]. У Сеймі представники останнього отримали 89 депутатських мандатів, а також 27 у Сенаті могли впливати на прийняття законодавчих актів. Саме ці депутати визначили результат президентських виборів 1922 р., коли першим главою Польської держави було обрано Г. Нарutowича, а після його загибелі – С. Войцеховського.

Політична криза 1922 р. засвідчила неспроможність програми національної демократії «Польща для поляків» вирішити національну проблему, на що спрямовувалися міжнародні зобов'язання Польщі. Зробити це спробував новий уряд В. Сікорського, призначеного на посаду прем'єра у грудні 1922 р. Зусилля уряду актуалізували рішення Ради послів західних країн від 14 березня 1923 р. щодо ліквідації тимчасової польської присутності в східних (українських – М.К.) землях і закріплення суверенітету Польщі над Східною Галичиною. Прем'єр закликав місцеве населення до толерантності і спільної праці «заради добра цих земель» [22, с.64].

Підготовлений урядом В. Сікорського проект «Директиви щодо урядової політики на Східних кресах», що в квітні 1923 р. був схвалений Політичним комітетом Ради міністрів, обґрунтовував доцільність нової східної політики уряду, спрямованої на стабілізацію відносин з населенням Кресів із врахуванням «польських державних інтересів» [23, к.171]. Проект Директиви підкреслював стратегічне значення східних земель Речі Посполитої, що у випадку війни з Росією визначатимуть долю «великодержавного майбутнього Польщі». В. Сікорський вважав, що «в разі повернення смуги кордону на лінію Керзона Польща перетвориться на третьорозрядну державу, а тому уряд повинен «здійснити всі можливі кроки для прихилення місцевого населення до державної ідеї та якнайшвидшого об'єднання Кресів із матір'ю Польщею» [23, к.171]. В урядових колах переважала точка зору ендеків про необхідність національної асиміляції українців, перетворення їх на поляків.

Політику асиміляції національних меншин, передусім слов'янських, було продовжено правочентристським урядом В. Вітоса. Коаліційна угода передбачала обмеження політичних, культурних і економічних прав меншин, а головним гаслом було визначено зміцнення позицій поляків у всіх сферах державного життя в східних регіонах [12, с.33]. Досягнення поставлених цілей передбачалося через очищення місцевих органів влади від «ненадійних елементів», проведення реформи виборчої системи задля створення «польської більшості» в парламенті й формування «суто польського» уряду, забезпечення польського впливу в органах самоврядування на Східних кресах [24, с.68].

Чергове опрацювання програми національної політики здійснив уряд В. Грабського, сформований наприкінці 1923 р. Цей кабінет постав в умовах гострої суспільно-економічної кризи, яка супроводжувалася страйками та іншими акціями протесту у східних воеводствах, що були названі дослідниками «повзучим антипольським повстанням» [26, с.35]. До національних меншин знову розпочато політику асиміляції. 31 липня 1924 р. Сейм ухвалив ініційовані урядом т.зв.

«кресові закони», що визначали умови використання національних мов у східних воєводствах [27, с.461]. Політика польської влади викликала стихійний та організований опір українців, що проявлявся у розвитку партизанського руху, акціях диверсій і саботажу. Для врегулювання ситуації військовий міністр В. Сікорський пропонував запровадити у Новоградівському, Польському і Волинських воєводствах надзвичайний стан. Уряд активізував підготовку державної програми з національного питання, зокрема в листопаді 1924 р. до його структури введено посаду віце-прем'єра у справах східних земель і національних меншин, яку посів прихильник ліберальної політики у вирішенні національних питань С. Тугут. Він очолював Секцію політичного комітету Ради міністрів у справах східних воєводств і національних меншин, що мала виробити комплексну програму уряду щодо національних меншин, але його ініціативи зазнали невдачі.

Політику асиміляції національних меншин продовжував коаліційний кабінет О. Скішинського, який під час інавгураційної промови у Сенаті в листопаді 1925 р. підкреслив необхідність збереження інтегральної цілісності Польської держави та наголосив на доцільності ліберальної політики щодо національних меншин, «котрі твердо стоятимуть на позиціях польської державності» [31, с.90]. Прем'єр підтвердив, що уряд дотримуватиметься міжнародних зобов'язань, узятих Польщею стосовно нацменшин, зокрема Малого Версальського договору, однак «вимагатиме від них бути законслухняними громадянами і стояти на ґрунті польської державності» [31, с.91]. У березні 1926 р. О. Скішинський подав на розгляд уряду «Деякі директиви поточної державної політики у справах східних воєводств і національних меншин», у яких наголошувалося, що ідея співіснування і співпраці усіх польських громадян незалежно від національності має стати фундаментальним принципом польської національної політики. Завдання останньої, на думку прем'єра, було «віднайти такі форми співжиття, в яких свобода кожної нації не суперечить ідеї сильної держави» [32, с.109].

У березні 1926 р. за ініціативою окремих політичних сил і громадськості у Варшаві було засновано Інститут для вивчення національних питань у Польщі. Ця установа мала такі завдання збір документів і матеріалів про культурне, релігійне, політичне та економічне життя національних меншин у Другій Речі Посполитій; нагромадження подібних матеріалів, дотичних до життя національних меншин, зокрема польської, в країнах; їх публікації і подання до органів державної влади; організація й проведення лекцій та конференцій для ознайомлення польського загалу з проблемами національних меншин і створення умов для дружнього співіснування національних меншин. Керівним органом інституту стала Управа, яку сформували колишній віце-прем'єр С. Тугута, Л. Хомінський, проф. М. Гандельсман, проф. Каменецький, І. Осмоловський і А. Тарновський, його директором призначено одного із провідних прибічників політики «прометеїзму» Т. Голувка, секретарем – Папроцького [10, с.27-28].

Отже, творці версальської системи проблему національних меншин юридично оформили в Трактаті меншин, чим започаткували її ґрунтовне осмислення. Права української та інших меншин у Другій Речі були закріплені в Конституції Польщі 1921 р., інших законодавчих актах. Упродовж 1919-1926 рр. уряд та інші державні інститути Польщі систематично ігнорували взяті міжнародні зобов'язання, послідовно провадили політику колонізації та асиміляції української меншини. Міжнародні гарантії захисту їх прав були не досконалі та нереалізовані.

Список використаних джерел:

1. Алексієвeць Л. Польша в 1918-1926 рр. у вимірі сьогодення / Леся Алексієвeць // Україна – Європа – Сві́т : міжнародний збірник наукових праць на пошану проф.

- М.М. Алексієвця / редкол.: Ю.М. Алексєєв, Л.М. Алексієвець, М.М. Алексієвець [та ін.]. – Тернопіль, 2010. – Вип. 5 : у 2 ч., ч. 1. – С. 103-108.
2. З церковного життя на Волині // Віра та знання. – 1923. – Червень 1923. – С. 9-16.
  3. Церковная жизнь в Польской республике и за границей // Воскресное чтение. – Варшава – 1924. – №6. – С. 85-92.
  4. Ерещенко М.Д. Научная конференция «Международный и политико-правовой статус национальных меньшинств Центральной и Юго-Восточной Европы: Версаль 1919 г. – Потсдам 1945 г. – Хельсинки 1975 г. – Страсбург 1995 г.» / М.Д. Ерещенко // Славяноведение. – 1997. – №6. – С. 73-88.
  5. Левицький К. До проблем національних меншин / К. Левицький // Життя і право : вісник теорії і практики. – Львів, 1929. – Ч.2. – С.1-9.
  6. Картунов О.В. Вступ до етнополітології : науково-навч. посібник / О.В. Картунов. – К. : Ін-т економічного управління та господарського права, 1999. – 300 с.
  7. Ключников Ю.В. Международная политика новейшего времени в договорах, нотах и декларациях. Ч. II: От империалистической войны до снятия блокады с Советской России / Ю.В. Ключников, А. Сабанин. – М. : Изд-е Литиздата НКВД, 1926. – V, 463 с.
  8. Купранець О. Православна Церква в міжвоєнній Польщі, 1918-1939 / О.Ф. Купранець. – Рим, 1974. – 125 с.
  9. Масюкевич М. Деяко про проблеми національних меншостей / М. Масюкевич // Розбудова нації. – 1931. – №7-8. – С. 185-187.
  10. Instytut badań spraw narodow ościowychw Polsce // Тризуб : тижневик політики, культури, громадського життя та мистецтва. – Париж, 1926 – №25. – С. 27-30.
  11. Туник М.О. «Національна меншина»: підходи до визначення / М.О. Туник // Політологічні студії : збірник наукових праць. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 1 – С. 161-167.
  12. Chojnowski A. Koncepcje polityki narodowościowej rządów polskich w latach 1921–1939 / A. Chojnowski. – Wrocław ; Warszawa ; Kraków ; Gdańsk : Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1979. – 262 s.
  13. Bruns C.G. Grundlagen und Entwicklung des Internationalen Minderheitenrechts / C.G. Bruns. – Berlin : Steglitz, 1929.
  14. Zarnowsky J. Spoleczenstwo Drugiej Rzeczypospolitej 1918-1939 / J. Zarnowsky. – Warszawa : PWN, 1973. – 390 s.
  15. Tomaszewski J. Mniejszości narodowe w prawie polskim 1918-1939 / J. Tomaszewski // Więź. – 1997. – Nr. 2. (460).
  16. Blanke R. Orphans Of Versailles: The Germans in Western Poland, 1918-1939 / R. Blanke. – Lexington: The University Press of Kentucky, 1993. – 328 p.
  17. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, Ustawa z dnia 17 marca 1921 r. – Dziennik Ustaw. Poz. 267. – №44.
  18. Ключников Ю.В. Мирные договоры империалистической войны в конспективном изложении / Ю.В. Ключников. – М. : Издательство Коммунистической Академии, 1925. – 167 с.
  19. Chalupczak H. Mniejszosci narodowe w Polsce 1918-1995 / H. Chalupczak, T. Browarek. – Lublin : Wyd. UMCS, 1998. – 323 s.
  20. Traktat pokoju między Polska a Rosja i Ukraina podpisany w Rydze dnia 18 marca 1921 r. // Dz. U. R. P. – 1921. – №49. – Poz. 300. – S. 814-867.
  21. Traktat między głównymi mocarstwami sprzymierzonymi i stowarzyszonymi a Polska podpisany w Wersalu 28 czerwca 1919 r. // Dz. U. R. P. – 1920. – №110. – Poz. 728. – S. 1934-1946.
  22. Stresemann. Der deutsche Osten und der Völkerbund von Bastian Schot. – Leiden, Wiesbaden, Stuttgart, 1984.
  23. Nowak M. Narodowcy i ukraińcy. Narodowa Demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922-1939 / M. Nowak. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2007. – 305 s.

24. Prezydium Rady ministrów, Protokoły Komitetu Politycznego Rady Ministrów z lat 1921-1923. Sygn. mikrof. 20188 // Archiwum Akt Nowych w Warszawie Zespół 8.
25. Nowak M. Narodowcy i ukraińcy. Narodowa Demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922-1939 / M. Nowak. — Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2007. — 305 s.
26. Козира В. Політика Міністерства внутрішніх справ Польської Республіки щодо східних кресів у 1918-1926 рр. / В. Козира // *Ukrainica Polonica II*. — К. ; Житомир : Вид. центр Київ. нац. лінгв. ун-ту, 2008. — С. 20-42.
27. Зашкільняк Л.О. Історія Польщі. Від найдавніших часів до наших днів / Л.О. Зашкільняк, М.Г. Крикун. — Львів : Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, 2002. — 759 с.
28. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-1939) / І. Васюта. — Львів : Каменяр, 2006. — 335 с.
29. Илюхина Р.М. Лига наций 1919-1934 / Р.М. Илюхина. — М. : Наука, 1982. — 358 с.
30. Bruski J.J. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej nawychudzstwie (1919-1924) / J.J. Bruski. — Kraków : Arcana, 2000. — 600 s.
31. Nowak M. Narodowcy i ukraińcy. Narodowa Demokracja wobec mniejszości ukraińskiej w Polsce 1922-1939 / M. Nowak. — Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2007. — 305 s.
32. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929 / R. Torzecki. — Kraków : Wyd. Literackie, 1989. — 465 s.

The article includes the theoretical aspects of the category «minority». The international and national law, which became the basis of political and legal status of national minorities in the Second Polish Republic, was analyzed. In the case of actual public policy inconsistency found Poland legally established status of the Ukrainian Orthodox minority actually existing. The national state policy of Ukrainian and German minorities was compared.

Key words: minority, Ukrainian Orthodox minority, the state national policy, Polish Republic, international law, legal status

Отримано: 10.10.2016 р.

УДК 378-057.875(477)«192/193»:316.342.2

О. Б. Комарницький

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СТУДЕНТСТВО ПЕДАГОГІЧНИХ ВИШІВ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 1920-1930-х рр.: СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД

У статті проаналізовано результативність політики більшовиків, спрямованої на збільшення серед студентів педвишів частки робітників і селян у 20-30-х рр. ХХ ст. Автор доводить, що наслідком пролетаризації вишів стало поступове збільшення наприкінці 20-х рр. серед студентів питомої ваги робітників і селян. До цього переважали інтелігенція і службовці. У педтехнікумах з початку їх функціонування значним був відсоток селян.

Ключові слова: студенти, інститут, технікум, селяни, робітники.

На вищу школу радянська влада поклала відповідальне завдання сформулювати нову радянську інтелігенцію. Для його реалізації виші необхідно було «демократизувати» і «пролетаризувати», зважаючи на незадовільний для влади соціальний склад студентів, який вони, значною мірою, успадкували від вищих на-